
TRIVO INDIĆ

ZA TRAJNOST REČI NOVI ČASOPIS: TREĆI PROGRAM

---

*(TREĆI PROGRAM — Izbor, Proleće 1969.
Izdaje Radio-Beograd, str. 416)*

U našoj kulturnoj sredini već je dovoljno nametljivo, već je prihvaćeno, iako ne i dovoljno analitički procenjeno i procenjivano četvorogodišnje trajanje Trećeg programa Radio-Beograda. Ne retko smo i pozeleli da mnoge od njegovih emisija, mnoge tekstove i kazivanja koje nam je ponudio, zadržimo i posedujemo, pribležimo i na njih se vraćamo, da reč ili zvuk pretočimo u fiksirani dokument koji će biti sastavni deo naše lične arhive, našeg ličnog imaginarnog muzeja.

Kao odgovor na ove zahteve svojih privrženika i noćobdija, redakcija Trećeg programa publikuje tromesečne sveske, izbor iz priloga brojnih umotvornika i rukotvornika koje je uspela da okupi oko svojih radionica. Nalazimo se zaista pred pokušajem ostvarivanja saradnje dva intelektualna i socijalna medija — časopisa i radio-programa. I ovaj trud da se usmena poruka sačuva, da se produži i učini dostupnom još širem krugu kulturne (i ne samo kulturne) javnosti, svakako će uticati povratno na još značajnije izoštravanje sluha tvoraca Trećeg radio-programa za kvalitet i angažovanost saradnje, za povišeniju intelektualnu temperaturu produkcije i veću izbirljivost u pogledu tema, kao i društveno relevantnije problematike.

Već prvi broj časopisa Trećeg programa, u izvanrednoj, ne samo funkcionalnoj i estetičnoj opremi Boleta Miloradovića, nego i u misaonoj tenziji njegovog grafičkog dizajna, pruža uverenja da naša iščekivanja imaju realne povode. U više rubrika (Osvetljenja, Prisustva, Savre-

---

mene ideje, Situacije i merila, Savremena čehoslovačka književnost, Viđenja umetnosti, Apercpcija muzike, Eksperimentalni studio, itd.) javlja se niz zanimljivih priloga. Pomenućemo samo neke od njih.

U čelnom prilogu, u eseju Radomira Konstantinovića *Ko je Barbarogenije*, varira se motiv, još uvek nažalost sveprisutan i čio, ne-civilizovanosti tj. varvarske anti-civilizovanosti srpske kulture, »evropskog« shvatanja Balkana kao zemlje čistog varvarstva. Sa Barbarogenijem ideologija naše »evropeizacije« — ističe autor — kako ju je propovedala srpska građanska klasa u prvoj deceniji veka, kroz *Srpski književni glasnik* (i kroz Bogdana Popovića i Jovana Skerlića, ali, naravno ne samo kroz njih), dolazi u jednu veliku krizu. Barbarogenije je metafora ove krize, izvrnuta rukavica naše ideologije evropeizacije Balkana, odnosno, on je oličenje ideologije o balkanizaciji Evrope. On je sinonim varvarskog straha od tuđinskog mora, od kulture koja je uvek šansa da to more, poput biblijske stihije, proдре u naš kraj. On je taj sinonim utoliko više ukoliko je ideja o našem ne-evropejstvu jača, i ukoliko se ona upornije izražava zahtevom za »evropeizacijom«, vaspitavanjem i civilizovanjem po gotovim merama do kojih je došlo ostalo evropsko stvaranje.

U živom, ali i odmerenom, iznijansiranom traktatu Veljka Koraća *Čemu filozofi*, hvale se filozofija i filozofiranje kao potvrda svojstva ljudskog uma da otkriva i postavlja probleme, otkriva protivrečja i kretanje, unosi skepsu i nespo kojstvo, a sve to kao otpor zatečenoj situaciji, priznatom i postojećem. Zbog ovih izuzetnih svojstava ljudskoga uma, izuzetan je i poziv filozofa, tog večnog zaverenika i nesanika.

U prevodu Milana Tabakovića dobijamo (već drugi put, posle pojave u zagrebačkoj periodici) čuveni esej Valtera Benjamina *Umetničko delo u epohi svoje tehničke reproduktivnosti*.

Gajo Petrović pruža informacije o Marksovim »Nacrtima za kritiku političke ekonomije«, rukopis koji u fragmentima objavljuje i sam časopis *Treći program*. Ovaj fragment se bavi postvarenjem i otuđenjem, odnosno njihovom vezom sa razvojem razmenske vrednosti. Petrović posebno naglašava da je ovaj celi Marksov nedovršeni rukopis pisan sa filozofskim intencijama, vođen filozofskim idejama i bogat filozofskom spoznajom, što uverljivo svedoči o bogatstvu i dometu Marksove misli i olakšava njeno razumevanje.

Dušan Pirjevec se kreće u razmerama svoje stalne teme — pitanja o smislu i mogućnostima humanizma, govoreći ovog puta o fenomenu diferencije između čoveka i subjekta (*Svet u svetlosti kraja humanizma*). Radikalnom insistiranju na istini diferencije pripada naziv perma-

nentne i totalne revolucije, čiji su pravi i najbliži mediji mišljenje i poezija.

Vrsan je i nadahnut tekst Nikole Miloševića *Buktinje. Jan Palah, sub specie aeternitatis*. Već u polazištu Milošević se od povoda obraća suštini, naglašavajući kako dnevno-politički razgovori imaju izvesnu teorijsku pozadinu, čak i onda kada je oni koji u njima učestvuju nisu u punoj meri svesni. Ukoliko se i čin Jana Palaha okvalifikuje kao nesebičan i plemenit, nikako se ne bi moglo reći da se naša ocena odnosi samo na češkog studenta. Tako rasuđujući, izrekli smo i sud o ljudskoj prirodi uopšte. Dopuštajući mogućnost izvesnog nesebičnog, nekoristoljubivog postupka, mi ujedno tvrdimo da čovek nije fatalno ogrezao u sebičluku. Da li je samoubistvo efikasan socijalni čin, pita se na kraju Milošević, dajući i svoj odgovor: Nema nikakve sumnje da ako efikasnost shvatimo kao moć neposrednog političkog menjanja situacije, onda postupci, kao što su Palahov ili Sokratov, nisu efikasni. Međutim, ako pod efikasnošću podrazumevamo delovanje u psihološkom, moralnom i humanom smislu te reči — onda i čin oduzimanja sopstvenog života može imati izvesnu moć. Postupak Palaha nije efikasan na neposrednom političkom planu stvarnog života, ali je na svoj način efikasan onda kada je reč o drugim planovima ljudske stvarnosti, jer ljudi nisu samo politička nego i humana i moralna bića.

Od ostalih priloga pominjemo *Poezija apsolutne egzistencije i dijalektike* (Taras Kermauner), *Vladimir Veličković — metafore strave i istine* (O. Bihalji-Merin), *Umetnost kao eksperiment* (Milan Damjanović), tri teksta o modernom muzičkom izrazu, kao i delo Samjuela Beketa *Reči i muzika*, sa muzikom Džona Beketa.

